

Abraham Hans
DE VLAAMSE BOSKEREL
XXIX. REGEN EN ELLENDE

De zomer 1845 was voorbijgegaan. Maar wat voor een zomer! Regen, altijd maar regen. Als de vlagen over schenen, de zon verrees, en met haar licht wat hoop uitstraalde, voerde de wind nieuwe zwarte wolken aan en weer kletterde de regen tegen de verweerde ruiten der hoeven, drong hij door de slecht gesloten daken, de wakke muren zelfs, vervormde de voren tot beken, de weiden tot moerassen. De boeren hadden gezaaid en geplant, maar het groen spruitte tussen het water uit en de aardappelen lagen te rotten in de modder. Het vee plaste door het nat, vele koeien stierven van slecht voedsel of van kwalen door het afschuwelijk weer verwekt.

Op hoeven en in hutten werd gezocht en geklaagd. Vrouwen en meisjes lagen op de harde zerken in de dorpskerk geknield, schreeuwend tot God, tot Maria, tot de heiligen. Menige zo nodige penning werd bij de koster tegen kaarsen geruild en de beelden stonden gedurig in een zee van licht. Maar licht kwam er niet in de harten van de angstige dorpelingen evenmin als aan de grauwe, altijd maar dreigende hemel.

De bedevaartplaatsen werden bestormd. Men vergat daarbij de bijzondere macht van elke heilige. Wat gaf men om tandpijn nu, of om stuipen, of om reumatiek of andere kwalen? Goed weder, zonneschijn, droogte, wasdom op het veld, daarvoor smeekte men de hemelingen.

De herfst bracht nieuwe buien en stormen, de wind waaide over de reeds vroeg ontbladerde takken van bomen en struiken, maar geen wind, die velden en weiden droogt, doch die al maar door regenwolken aanvoerde. Bamis (1 oktober) kwam, de dag der betaling van de pacht.

Betalen! En in de grond rotte menige met ongebluste kalk overgoten koe, op de mesthopen vergingen halmen met misvormde en nog geschoten korrels, in de akkers zaten dotten vuil, die aardappelen hadden moeten worden. Betalen! In de sombere huizen lagen vrouwen te kuchen, zaten mannen met gore doeken om de hals, te bibberen bij een uitgedoofde haard, de handen te wringen van wanhoop.

De baron was enige weken ziek geweest en thans herstellend, maar

zijn dienaren renden over zijn gebied, strenge bevelen uitvoerend, verwijtend, dreigend. En het moest nog winter worden.

Dokter Vermeire was op zijn ronde.

Hij drong zijn hulp aan de zieken op, die hem wel als een engel der barmhartigheid ontvangen wilden, maar toch niet goed durfden. Zij waren nu nog meer afhankelijk van de baron door de onbetaalde pachtsommen. De oude geneesheer stond voor zware moeilijkheden. Versterkende middelen voorschrijven baatte niet, als er geen geld was om ze te kopen. De dokter was niet rijk. Hij had Janssoone een som voorgeschoten en moest zijn karige bezittingen zuinig beheren. Waar hij kon deed hij zijn best om de grootste nood te lenigen, hulp te brengen samen met een opbeurend woord.

Dokter Vermeire hoorde niet meer het vertrouwde geklikklak der weefgetouwen, want de huisweverij, die in de wintermaanden op het Vlaamse platteland voor de nodige bijverdienste zorgde lag nu stil. De opkomst van de fabrieken met hun talrijke mechanieken in steden als Gent en Roeselare was daar een oorzaak van. Maar die waren thans ook slachtoffer van de crisis in deze aloude Vlaamse nijverheidstak. De Belgische regering had met de vreemde mogendheden wel gunstige handelsverdragen afgesloten voor de metaalnijverheid van Wallonië. Doch de textielnijverheid van Vlaanderen was hierbij vergeten. Vlaamse spaar- en belastingsgelden dienden om in Wallonië talrijke spoorlijnen aan te leggen en de hoofdstad te verfraaien. Voor Vlaanderen schoot er niets meer over.

Vermeire reisde soms naar het jonge paar te Kortrijk. Hij werd steeds hartelijk verwelkomd in het kleine, maar zindelijke huis, even buiten het stadscentrum in het groen toch, bij de velden en de natuur.

Dikwijls was de grijsaard bezwaard. Zou Eduard zich gewennen aan het harde leven van de arbeid, van bezuiniging, misschien van ontbering? Zou hij zich moedig blijven inzetten, want met zijn huwelijk was de strijd niet geëindigd. Nu volgde de strijd voor het dagelijks bestaan. En het spook van de crisis dreigde alom.

Met groot genoegen had de dokter gezien, dat Eduard zich niet opsloot in zijn huis. Dat hij ook werkte voor Vlaanderens verheffing, samen met de eerste flaminganten, mannen die gloeiden van geestdrift voor de herwording van hun volk.

Vermeire had de grond bij de linde omgewoeld, zoekend naar het geld daar door Toon verborgen en bestemd voor zijn begrafenis. De geneesheer had meer gevonden dan enkele zilverstukken. Dieper had hij zijn spade, in die zachte juni-avond, gestoten op een hard voorwerp, een kistje met bijna duizend frank aan goud en zilver, daar

zeker verstoopt door Thildes grootvader, want zo was de gewoonte der boskerels. Hij had die schat aan zijn beschermeling gebracht, overgelukkig niet om het geld alleen, om het bezit, maar omdat Thilde nu haar bruidssom medebracht, als een vrije keerlin.

Janssoone was te Antwerpen ingescheept voor de Nieuwe Wereld. Hij had vader en moeder al dadelijk willen meenemen. Het was niet gemakkelijk geweest hem te overreden eerst met zijn zuster Liza te vertrekken, werk te zoeken, een huisje te verwerven, waar hij zijn ouders ontvangen kon.

— Gij kunt zwerven en het met zeer weinig stellen, gij zijt een harde kerel, maar uw vader en moeder zijn oud. Zij moeten weten waarheen! De wijze woorden van de oude dokter hadden hem dan toch eindelijk overtuigd. Waardig was hij heengegaan, een banneling, maar fier toch. Hij had niets gezegd, toen hij voor de laatste maal langs het kasteel trok. Nu begaf Vermeire zich tot zijn ouders, want vrouw Janssoone was sukkelend en de dokter gevoelde zich niet gerust over haar toestand. Maar met vrolijk gelaat trok hij de grauwe, kale kamer binnen, waar de boerin in een rieten stoel zat bij de rokerige haard en de man hout hakte, klammig, nat hout, dat geen vuur wilde vatten.

— Hoe gaat het hier? vroeg Vermeire.

— Dokter, we hebben een brief gehad, uit Amerika! juichte de vrouw. Ze hield hem op de schoot, en vol ongeduld had ze de oude geneesheer verwacht, want ze kon die grote, grove letters niet ontcijferen en haar man evenmin.

— Lees, dokter, smeekte de moeder.

Vermeire overliep het geschrift en het echtpaar volgde angstig zijn blik, die over het papier gleed en de moeder vroeg:

— Zijn ze gezond, dokter, zeg het eerst.

— Ja, vrouw Janssoone, en ze hebben goed werk.

— Als 't u belieft, wat schrijven ze nog:

En Vermeire las:

Zeër beminde Ouders,

Ik neem de pen op en we wensen u allen een goen dag en verhoplen als dat gij gezond zijt zoals wij. En we zijn het nu al gewend in dit land en beginnen al de tale der streke te verstaan en te babbelen... een aardige taal, maar Liza en ik zijn nog jong genoeg om te leren, niet waar, beminde ouders. Wij hebben goed werk bij een boer, niet ver van New-York. Als ik hier op een berg ga, zie ik de zee en dat doe ik dikwijls en dan is het of ik over de zee mijn geboortestreek zie, mijn dorp bij het Vrijbos en mijn huis, dan heb ik geen hartzeer, vader en

moeder, want ik geef niet om dat hongerland, maar ik ga die berg op om beter aan u te kunnen peinzen. Met de lente komt ge naar hier. We leggen nu elke week vijftig frank op zij, dat is geld hé... ja, dat is geld, dat is tweehonderd frank te maand, dat is in vijf maanden zeker duizend frank.

Komen, hoort ge, we gaan u zo wel doen, zo een schoon leven bezorgen, u heel de dag in de zon zetten, u lang laten slapen, goed eten geven, vader zijn pijp toebak... komen hoort ge, en niet benauwd zijn van de zee! De baron is al kwader dan de zee! En de dokter heeft mij een gazet opgezonden, waarin ik gelezen heb dat Theophiel voor tien jaar in de bak zit, wel besteed voor die Judas, om alzo een arm braaf meisje te laten pakken! En ik heb gelezen dat een advocaat de baron nog al op zijn kazak heeft gegeven, bravo voor die advocaat!

Vader en moeder, hier hoor ik van geen barons. Mijn boer noemen ze farmer en hij is een goede baas en hij zegt, dat hij nooit zulk vlijtig werkvolk gehad heeft al wij, maar ik zei: het is ook voor onze ouders dat wij werken! We zijn, gezond en wel te pas en ge moet voor ons niet schuw zijn, we zijn beter dan te Houthulst. Doet vele complimenten aan de dokter, maar hij zal deze brief wel voorlezen. Wel, dokter, het is gemeend, hoort ge, ik zou uw handen willen kussen van dankbaarheid! En nu moet ik met de pen eindigen, tegen nieuwjaar schrijven we weer, vele hartelijke groetenissen van uw kinderen. De dokter zal nog wel een keer willen schrijven, niet waar dokter? En vader en moeder, gezond blijven en komen, hoort ge! Vermeire zweeg zelf bewogen.

Moeder Janssoone snikte en de boer keek door het venster.

— Brave kinderen! murmelde de vrouw.

— Ja, brave kinderen, herhaalde de oude geneesheer. Goed nieuws, nietwaar? En hoe gaat het nu met u, moeder?

— Och, een beetje hoesten.

— Gij moogt daar zo licht niet over spreken, ge moet tegen de lente sterk en kloek zijn.

Ze zweeg, beefde en begon te hoesten.

— Moet ik dat eens aan uw jongen schrijven, dat gij de moed verloren hebt? vroeg de oude geneesheer een snik in een kuch smorend.

De brief, de arme vrouw, en de ellendige winter voor de deur! En zoon en dochter die ginds over de oceaan zwoegden om hun ouders wel te doen! Neen, vrouw Janssoone zou de reis naar Amerika niet meer ondernemen, wel een andere reis.

En bij die gedachte moest Vermeire kuchen.

— Neen, dokter, dat niet schrijven, als hij maar ginder gelukkig is,

dokter, ik ben oud en versleten.

— Moed, vrouwtje, zie hier heb ik een fles wijn voor u.

— Weeral dokter?

— Ja, er is wijn genoeg op de wereld.

— Maar we gaan dat nooit kunnen betalen.

— We zullen het op het groot boek schrijven, dus maak er u geen zwaar hoofd in!

Janssoone sprong nader en greep Vermeires handen, terwijl de tranen vrij over zijn wangen stroomden, en hij zei:

— Op het groot boek, dokter, dat zal te klein zijn voor al uw goede daden alleen.

— Kom, ik moet nu verder, deze avond schrijf ik een brief aan uw kinderen en ik zal veel groeten doen.

— Ja, dokter, ja, maar dàt niet schrijven. Ge weet wel, stamelde de boerin en ze begon weer te hoesten.

En de helper en trooster ging heen, dankbaar nagestaard.

— Arme lieden, mompelde Vermeire. Wat voor onderwijs gaf men aan de volksmensen! Niet eens in staat de brief van hun kinderen te lezen; laat staan terug te schrijven, en zo zijn er hier veel! Maar de catechismus hadden ze van buiten leren opzeggen! Dokter Vermeire zag een gebouw op het dorp; het stak boven de bomen uit. Een school was het, men gaf er onderwijs, werken op het kantkussen, aan magere bleke meisjes, die gehele dagen over het geestdodend werk gebogen zaten. Wier doel bereikt was als ze maar altijd hetzelfde patroontje konden navolgen. Wat eens wijdvermaarde kunst geweest was in Vlaanderen, diende nu tot verstomping.

En de jongens! De meester die tevens koster was deed nog zijn best ook, maar stond maanden lang voor schier ledige banken. Hij kreeg in de winter verwilderde, ruwē knapen, niet meer gewend aan orde, niet geschikt om onderwijs te ontvangen.

En die meester! Hij zelf werd door broodzorgen gekweld, stond bezwaard in zijn klas, verrichtte er nog wat schrijfwerk voor de baron om zijn mager inkomen te vergroten.

Een ruwe stem klonk, getier, gevloek, daar van een hoeve.

De dokter bleef ontsteld staan.

Een man stampte iets in stukken op de vloer, schreeuwend en vloekend, terwijl het schuim aan zijn lippen hing. Zijn wezen gloeide van haat, zijn ogen fonkelden. Een vrouw stond wenend bij de haard.

— Braems! riep dokter Vermeire. Wat doet ge toch, wat is er?

— Ik stamp hem kapot, die verwenste heilige. Een frank kaarsen heeft hij gehad en mijn zwijn is toch aan de stuipen gestorven.

De geneesheer zag nu, dat de boer zijn woede koelde op een heiligenbeeld.

— Hij doet heiligschennis, ongelukken komen over ons! jammerde de vrouw. Verbied het hem toch, dokter.

— Ongelukken! herhaalde de man met een vloek. Ze zijn al gekomen, het zwijn ligt met zijn poten omhoog. Een frank kaarsen zijn we kwijt. 't Was Sint Antonius hier en Sint Antonius daar, dag en nacht. Ik kom in de stal en het zwijn ligt er dood, blauw uitgeslagen, kapot, kapot, Sint Antonius, daar! En de razende kerel trapte het koddig hoofdje van het beeldje fijn. Toen moest Vermeire toch glimlachen, maar dan zei hij ernstig:

— Braems, ge doet dwaas, wat schuld heeft dat beeld aan uw ongeluk?

— Heiligschennis! jammerde de boerin. Wacht maar, er zal wel wat gebeuren.

— Och we kunnen al te gader te niet gaan. Ook goed, waarom zouden we leven. 't Is waar, ik zou op iemand anders moeten stampen, op die rijke bloedzuiger van het kasteel!

— Kom, laten we naar het kind gaan, suste de geneesheer.

In de zijkamer lag een knaapje van ongeveer tien jaar op zijn uiterste. 't Was altijd zwak geweest en het gehele voorjaar had het in dat natte gure weer, in lompen gehuld, ternauwernood door een jute zak beschut, het vee gehoed. Slecht gevoed, altijd hoestend, dikwijls door koorts gekweld, zo was het lichaampje nu geheel ondermijnd. Een smal gelaat, met ingevallen wangen, met holle ogen, stak boven het gore deken uit.

Maar nu kwam een glans op dat gezichtje, en een afgeteerd handje rees boven, en greep naar de dokter.

Vermeire zette zich bij de arme jongen neer en fluisterde vriendelijke woorden, maar hij zag al de schaduw van de dood in deze kleine dompige kamer.

— Dokter, ik moet dood gaan, nietwaar? murmelde de knaap. 'k Ben zo benauwd, ik heb deze zomer krieken gestolen van boer Lammens en eiers uitgezogen. Ik had honger, dokter. Maar het was toch stelen en mijnheer de onderpastoor heeft gezegd dat de dieven in een groot vuur gesmeten worden door de duivels met hoorns aan hun kop en lelijke poten. En ik ben toch zo benauwd dokter, ik heb vannacht zulke duivels gezien op de muur!

Vermeire nam het gloeiend handje vast in de zijne en sprak met zijn liefelijke stem, met klanken als zoete muziek, in zijn heerlijk, zacht Nederlands:

— Ge moet niet benauwd zijn, Drieske. Ja, ge gaat van deze wereld, straks komt een engeltje, een wit, schoon engeltje u halen en het zal u meedoen naar de hemel, ge weet wel, de schone plaats, waar de straten van goud zijn en veel hoven liggen, met bomen vol appels en peren en krieken en noten, met de schoonste bloemen, die ge maar denken kunt. En ge zult er altijd spelen, nooit meer koeien moeten wachten, nooit meer koude of honger lijden. Nooit in de natte zijn, nooit zo vroeg opstaan, als ge nog vaak hebt.

Onwillekeurig somde de grijsaard al de ellende op, die dit jongetje hier geleden had. En hij bracht rust in dat gemarteld hartje, in het benauwd hoofdje en de ogen, de grote holle ogen, keken smachtend naar hem. En Vermeire kon niet heengaan, want misschien nam hij het vertrouwen, de rust van de zieke mee. Hij bleef vertellen en bemoedigen en troosten, en het was of dat gezichtje nog smaller werd, de ogen nog wijder. 't Mager borstje ging sneller op en neer. Maar die ogen bleven maar op de geneesheer gericht, al smeekte de moeder ook:

— Mijn Drieske, mijn dutske, mijn keppe, zie eens naar mij.

Ellende, nood, een leven van zwoegen en ontbering had vervreemding gebracht tussen de moeder en het kind. De vriendelijke stem van de dokter oefende een nimmer gekende invloed uit op dit knaapje.

— Nog vertellen, dokter, stamelde de zieke, toen Vermeire even ophield.

— Zouden wij de gebeden der stervenden niet lezen? Driesje, wilt ge de gewijde kaars vasthouden? vroeg de boerin.

Maar haar zoontje luisterde niet, doch bleef al maar door de dokter aanstaren, nog hangend aan zijn lippen, doch uit de keel kwam schor gesnurk, als blies de adem door een nauwe opening, door slijmen. En Vermeire legde zijn hand op het warme voorhoofdje. Als wilde hij dit jongetje het sterven lichter maken.

De boerin was op de knieën gevallen en bad luid. Braems stond gelijk een wezenloze bij het voeteinde.

— Driesje gaat heen, zei Vermeire ernstig. De reeds brekende ogen keken nog naar hem.

— Mijn kindje, mijn dutsje! kreet de moeder rechtspringend.

Maar de blik bleef naar het edel gelaat van de trooster gericht, naar hem, die rust en vertrouwen in het kindergemoed had gebracht.

— Uw moeder, fluisterde de oude geneesheer. Zie eens naar moeder. Maar de ogen bleven hem aankijken. Het hoofdje zakte zijwaarts.

— Driesje is gestorven, zei stil de dokter. 't Jongetje is uit zijn lijden verlost en zijn dood was nog zacht.

Ja, hij had kalmte gebracht in het stormend gemoed en toen die kalmte heerste, kon Driesje sterven. De moeder wierp zich huilend over het bed. Braems liep weg. Dokter Vermeire nam de boerin dan zacht bij de arm en zei:

— Moed, vrouw, doe uw plicht en leg Driesje af. Vanavond kom ik nog eens naar hem zien. Hij is toch zacht gestorven.

De dokter ging stil heen. Braems was naar de stal gelopen en stond weer te vloeken bij het kadaver van zijn zwijn.

— Stil! gebod Vermeire. Ga bij uw vrouw en troost haar.

— 't Komt al te gelijk, eerst dit beest, dan Driesje. Waren we maar allen dood!

— Is dat praat voor een man? En steek dit dier in de grond.

— Dat kostelijk vlees begraven?

— Ja, het is giftig, ge moet het onderdelven. Hier Braems, doe nu wat ik zeg.

Vermeire stak de verblufte boer een bankbriefje in de hand. Hij voelde dat aan Driesjes nagedachtenis verplicht.

— Och dokter, ze leren ons van Sint-Antonius en Sint deze en die. Maar gij zijt een heilige! riep Braems uit.

— Doe wat ik zeg, eerst dit beest in de grond steken en dan uw vrouw troosten.

Hij had weer stof tot mijmeren! Zo was het na elk bezoek en steeds was het besluit hetzelfde: de geestelijke en stoffelijke ellende van de Vlaamse volksmensen was werkelijk erg.

Vermeire was de gehele dag op ronde geweest. 't Was al donker toen hij bij Braems terugkeerde. Verschrikt hoorde hij hevig huilen en brullen als van een woedend dier. Ontzet snelde hij binnen. De boer lag op de grond te kermen en te kronkelen van de pijn.

— Braems! tierde hij.

— Hij heeft van het zwijn gegeten, dokter! kreet de vrouw.

— Ongelukkige! riep de geneesheer. Ik had het hem nog zo verboden.

— Ik ben vergeven! hilde de lijder. Dokter, red mij, help mij om de liefde Gods. Help mij, dat verdoemd zwijn, 't is al vuur in mijn buik.

— Melk, riep Vermeire.

— Melk? vroeg de vrouw. Er is geen melk, ik heb er geen.

— En botermelk of boter?

— Er is er geen!

De oude geneesheer snelde weg, om een tegengif te halen, maar hij was hier een kwartier van zijn huis. Hijgend, bezweet keerde hij weder.

— Ik hoor niets meer, zei hij ontsteld.

Toen hij binnenstormde, moest hij niets meer vragen. Een lijk lag op de vloer, en welk een lijk: die blik, de verwrongen gelaatstrekken die gebalde vuisten de nagels in het vlees geprent. Nooit had Vermeire zo een dode aanschouwd.

De boerin scheen niet thuis. Vermeire riep haar, kreeg geen antwoord; hij blikte in de zijkamer, daar lag het kinderlijkje. Een roetkaars flikkerde op de kast.

Vermeire kreeg een schok. Welke verschrikking! Maar ook wat voor diepe ellende en wat voor achterlijke mensen!

Daarbuiten klingelde een bel.

De dokter begreep het, vrouw Braems was om de pastoor gesneld.

Vermeire kwam buiten en boog. De priester trad binnen.

— Te laat, fluisterde de geneesheer.

Toch ging de geestelijke voort. Het doek, dat het hoogwaardige verborg, schokte op, zo was ook de priester geschrokken bij de aanblik van die dode.

In de gang klonk gejammer. Vermeire had het overlijden van haar man aan vrouw Braems gemeld.

— Ik heb het hem deze morgen wel gezegd, er moest iets ergs gebeuren door die heiligschennis! jammerde de boerin. Mijn man en mijn kind! En Braems in doodzonde gestorven, voor eeuwig en altijd veroemd!

De priester ging heen, men had hem ook elders geroepen.

Vermeire leidde de vrouw naar binnen.

— Jezus, Maria, is hij dat! huilde de boerin. Ik ben schuw van hem dokter. Ik durf hier niet blijven. Hij is zo lelijk, ge kunt het zien dat hij in doodzonde gestorven is! Ik ga naar mijn zuster en ik neem Driesje mee.

— Neen, ik zal Braems laten weghalen naar het dodenhuisje.

— Maar hij is hier gestorven, ik durf niet te blijven, neen, ik doe het niet, ik ga naar mijn zuster.

Vermeire sprak van liefde en plicht, trachtte al die akelige gedachten weg te krijgen, maar het gelukte niet.

— Ik blijf hier niet! antwoordde voortdurend de vrouw. Heiligschennis, gevloek en dan die dood!

En toen wikkeldde de grijsaard het knaapje in een deken en droeg het zelf mee, en met de jammerende vrouw ploeterde hij door nat en slijk, geleidde hij de wanhopige, droeg hij zijn last naar een andere hoeve.

bewerking © 1982-2018, Jan MARCHAU

ABRAHAM HANS

DE VLAAMSE BOSKEREL

volksroman bewerkt door Jan Marchau

bewerking © 1982-2018, Jan MARCHAU

HELIOS N.V.
ANTWERPEN / AMSTERDAM